

CUI BONO? PER QUÈ ELS ANTICS GRECS ESCRIVIEN SOBRE PORTS

Núria Garcia i Casacuberta

Published in *Auriga*, May 2015.

Dipòsit Legal : B-12032-91

ISSN Auriga paper: 1131-50087

ISSN Auriga digital: 2014-7856

Gracies a una beca del Consell Europeu de Recerca (ERC, segons les seves sigles en angles), estic duent a terme els meus estudis doctorals en el marc del projecte *Portus Limen*,¹ codirigit pels doctors S. J. Keay i P. Arnaud. *Portus Limen* investiga la xarxa de ports mediterranis de l'antiga Roma des d'un ampli nombre de perspectives: principalment l'arqueologia, pero tambe la geologia, el dret comercial, la iconografia, etc. La meva contribucio consistira en la precisio semantica del vocabulari present a les diverses fonts literaries conservades. En efecte, ateses les caracteristiques de la cultura grega, es esperable trobar dades portuaries en gairebe cada genere literari. Pero tot i aixi, per que els grecs escrivien sobre ports?

Els geografs, i en especial els escriptors de periples, semblen el recurs mes neutre. Els geografs, com a "descriptors de la terra", el que pretenen es precisament aixo: descriure la Terra per tal de satisfer les curiositats dels seus lectors sobre historia natural (i potser fins i tot turistiques, en una epoca en que viatjar era dificil i costos). Estrabo (1.1.1) inicia la seva *Geografia* amb un excurs sobre la utilitat d'aquest genere, tot parlant-nos de "la coneixenca de les coses celestes, terrestres i del mar, dels animals, de les plantes, dels fruits i de tot el que es pot veure a les diverses regions" (ή δὲ πρὸς ἐπισημνήτων τε οὐρανίων καὶ τῶν ἐπιγῆς καὶ θαλάττης ζώων καὶ φυτῶν καὶ καρπῶν καὶ τῶν ἄλλων ὅσα ἰδεῖν περὶ ἐκάστοις ἔστι). Entre els geografs, hem de comptar amb el subgenere dels periplografs, els redactors de guies per a navegants, que acostumen a ser forca mes explicits que els primers. A tall de mostra, vegem a continuacio uns passatges de Pausanies i del *Periple del Gran Mar*

Pausanies, *Descripció de Grècia*, 3.24.1

ἐν Ζάρακι δὲ ἄλλο μὲν οὐδέν, πρὸς δὲ τοῦ λιμένος τῷ περάτι Ἀπόλλωνος ναὸς ἔστι καὶ ἄγαλμα κιθάραν ἔχον.

A Zàrax no hi ha res més, però al recinte del port hi ha el temple d'Apol·lo, amb una estàtua seva que té una cítara.

Estadiasme o Periple del Gran Mar, 11-14

Ἀπὸ Πεζώνης εἰς Πνιγέα στάδιοι ζ' ἄκρωτήριόν ἐστι ταπεινόν • εἰσάγου δεξιῶς εἰς τὸν πελαγαῖον.

Ἀπὸ τοῦ Πνιγέως εἰς τὸν Φοινικοῦντα στάδιοι ρμ' • νησία εἰσὶ Δίδυμα • ὕψομος ὑπερῶν αὐτὰ • βάθος φορτηγοῖς • ὕδωρ ἔχει λακκαῖον ἐν τῇ φάραγγι.

Ἀπὸ Φοινικοῦντος ἐπὶ τὰ Ἑρμαῖα στάδιοι ζ' • ἐκ δεξιῶν τὴν ἄκραν ἔχων ὀρμίζου • ὕδωρ ἔχει ἐπὶ τοῦ πεύγου.

Ἀπὸ Ἑρμαίων ἐπὶ Λευκὴν ἀκτὴν στάδιοι κ' • νησίον περάκεται ἐκεῖ ταπεινόν, ἀπέχον ἀπὸ τῆς γῆς

σταδίου β' • ὕψομος ἔστι φορτηγοῖς, τοῖς ἀφ' ἑσπερας ἀνέμοις • ἐν δὲ τῇ γῇ ὑπερὸ τὸ ἄκρωτήριον ὄρμος ἔστι μακρὸς περὶ ναυσίν • ἱερὸν

Ἀπόλλωνος, ἐπισημον χρηστήριον • καὶ ὕδωρ ἔχει περὶ τὸ ἱερὸν.

De Pezone a Pnigea hi ha set estadis. Hi ha un penya-segat una mica elevat. Cal entrar-hi per la riba dreta.

De Pnigea a Fenicó hi ha cent quatre estadis. És on hi ha les illes Dídimes. Allà es troba un ancoratge. És prou profund per als vaixells mercants. Té aigua potable en un gorg.

De Fenicó a les Hermaies hi ha set estadis. S'ha d'ancorar a la dreta del cap. Té aigua a la torre.

De les Hermaies al cap Blanc, vint estadis. Allà hi ha una illa plana, que està allunyada de terra ferma dos estadis. Hi ha un ancoratge per als vaixells mercants, amb vents de ponent. Aterra, sota el penya-segat, hi ha un gran espai per al fondeig de tota mena de naus. El temple d'Apol·lo, un oracle rellevant. I també té aigua potable al costat del temple.

Malauradament, aquestes informacions no son sempre tan abundants com ens agradaria i conve recorre a altres contextos, tambe d'allo mes utils. Tots aquests textos, pero, estan filtrats per les intencions de l'autor quan va redactar la seva obra, com veurem a continuacio.

Els historiadors (incloent-hi els biografes) ens han conservat uns testimonis excel·lents. Gracies a la quantitat de batalles maritimes, les seves croniques ofereixen una gran multiplicitat de dades fiables. I son fiables ates que els historiadors acostumen a ser neutrals pel que fa al paisatge, tot i que ben sovint hi ha una intencio darrere del text mes enlla de deixar constancia d'uns fets (cosa que ja proposaven els dos pares de la historia, Herodot i Tucidides). A vegades aquesta intencio es manifesta, per exemple, en el to moralitzant dels biografes. Altres vegades es menys visible i es deu a la impossibilitat humana de no sentir una certa simpatia amb uns o altres personatges en conflicte. A continuacio i a manera d'exemple, uns passatges de Plutarc, Diodor de Sicilia i Polibi. El de Queronea indica l'error fatal d'Annibal, provocat per una confusio del llenguatge, quan els seus guies el menen a un desti no desitjat. El passatge, que no reproduexo sencer per raons d'espai, continua narrant la por i la desesperacio d'Annibal en veure's rodejat pels romans i l'estratagema que fa servir per alliberar-se'n. Diodor reprova implicitament els preparatius de Dionis, el tira de Sicilia, quan vol entrar en guerra contra els cartaginesos, comencant per saquejar un temple que hi havia vora un port. Polibi ens ofereix documents molt rics, en aquest cas sobre el trencament del setge de Lilibea per part d'Annibal el Rodi. En el text, mes aviat empatic amb els assetjats, Polibi insinua l'existencia d'una serie d'infraestructures. Llegim-los:

Plutarc, *Vides paral·leles: Fabi Màxim*, 6.1-2

Μετὰ ταῦτα γίνεται διαμαρτία τοῦ Ἀννίβου. [...] ἐκέλευσε τοὺς ὀδηγοὺς μετὰ δεῖπνον εὐθύς ἡγεῖσθαι πρὸς τὸ Κασινάτον. οἱ δὲ τῆς φωνῆς διὰ βαρβαρισμὸν οὐκ ἔξακούσαντες ἀκριβῶς, ἐμβάλλουσιν αὐτοῦ τὴν δύναμιν φέροντες εἰς τὰ καταλήγοντα τῆς Καμπανίας εἰς πῶλιν Κασιλῖνον, ἣν τέμνει ῥέων διὰ μέσης ὁ Λοθρόνος πεταμὸς ὃν Οὐολτοῦρνον οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. ἔστι δ' ἡ χώρα τὰ μὲν ἄλλα περικτεφῆς ὄρεσιν, αὐλῶν δ' ἀναπέπταται πρὸς τὴν θάλατταν, ἔνθα τὰ ἔλη καταδίδωσι τοῦ πεταμοῦ περικτεομένου καὶ θίνας ἄμμου βαθείας ἔχει καὶ τελευτᾷ πρὸς αἰγιαλὸν κυματῶδη καὶ δύσορμον. ἔνταῦθα καταβαίνοντος τοῦ Ἀννίβου, περικτεθῶν ἐπεὶ εἰρὰ τῶν ὁδῶν ὁ Φάβιος, τὴν μὲν διέξοδον ὁπλίτας τετρακισχιλίους ἐπιστήσας ἐνέφραξε, ...

Després d'aquests fets es va esdevenir l'error d'Annibal. [...] Va ordenar als seus guies natius que el portessin a la regió de Casinum immediatament després de l'apat. Però els guies, com que no el van entendre bé a causa del seu accent estranger, el van portar amb els seus soldats als límits de la Campània, a la ciutat de Casilinum, la qual delimita un riu que desemboca enmig seu, el Lotró, que els romans anomenen Vulturnus. Per altra banda, l'indret està envoltat de muntanyes, però s'obre vers el mar, en un lloc que es torna pantanós quan el riu es desborda, hi ha grans sorralis i s'acaba en una platja de mal ancorar-hi a causa de l'onatge. Mentre Annibal descendia cap allà, Fabi, tot servint-se de la seva coneixença dels camins, va bloquejar-li l'itinerari barrant-lo amb quatre mil soldats...

Diodor de Sicilia, *Biblioteca d'història*, 15,14.3-4

Διονύσιος δὲ χρημάτων ἀπορούμενος ἐστρά - τευσεν ἐπὶ Τυρρηνίαν, ἔχων τριήρεις ἑξήκοντα, πρόφασιν μὲν φέρων τὴν τῶν ληστῶν κατάλυσιν, τῇ δ' ἄληθείᾳ συλήσων ἱερὸν ἅγιον, γέμον μὲν ἀναθημάτων πολλῶν, καθιδρυμένον δ' ἐν ἐπινείῳ πύλῳ Ἀγύλλης Τυρρηνίδος · τὸ δ' ἐπὶ νειὸν ὠνομάζετο Πύργοι. καταπλεύσας δὲ νυκτὸς καὶ τὴν δύναμιν ἐκβιάσας, ἅμ' ἡμέρᾳ πρὸς πρῶτων ἐκράτησε τῆς ἐπιβολῆς · ὀλίγων γὰρ ὄντων ἐν τῷ χωρίῳ φυλάκων, βιασάμενος αὐτοὺς ἐσύλησε τὸ ἱερὸν καὶ συνήθροισεν οὐκ ἔλαττον ταλάντων χιλίων. τῶν δὲ Ἀγυλλαίων ἐκβοηθησάντων, μάχη τε ἐκράτησεν αὐτῶν καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους λαβὼν καὶ τὴν χώραν περὶ τῆς ἐπιανήλθεν εἰς τὰς Συρακούσας. ἀποδόμενος δὲ τὰ λάφυρα συνήγαγεν οὐκ ἔλαττω ταλάντων πεντακοσίων. εὐπερὶ τῆς χρημάτων, ἐμισθοῦτο στρατιωτῶν πεντακοσίων πλῆθος, καὶ δύναμιν ἀξιόλογον συστησάμενος φανερὸς ἦν πελονησίων Καρχηδονίοις.

Dionís, desesperat per aconseguir riqueses, va enviar una expedició contra Tirrènia amb seixanta trirrems, sota el pretext de portar una solució contra els pirates, però en realitat per saquejar un temple sagrat ple de riquíssims exvots, situat al port que utilitzava la ciutat d'Agil-le de Tirrènia. Aquest port s'anomenava Torres (Pyrgoi). Així, havent navegat de nit i un cop desembarcades les tropes, va atacar a l'alba i va guanyar l'assalt. En efecte, hi havia pocs guardes al territori, i un cop els va haver agredit, va saquejar el temple i se'n va endur no pas menys de mil talents. Quan els habitants d'Agil-le van venir a socórrer, també va guanyar la batalla contra ells i en va prendre molts com a presoners, i un cop va haver destruït la seva terra, va retornar a Siracusa. Quan va vendre el que havia saquejat, va obtenir-ne no pas menys de cinc-cents talents. Llavors, quan va tenir riqueses en abundància, va llogar mercenaris de totes les nacions, i quan va haver reunit unes tropes tan excepcionals es va fer evident que volia anar a la guerra contra els cartaginesos.

Polibi, *Històries*, 1.44.5-6

τὸ δ' ἐκ τῆς πύλῳ πλῆθος ἠθροισμένον ἐπὶ τὰ τείχη πᾶν ἅμα μὲν ἠγωνία τὸ συμβησόμενον, ἅμα δ' ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τῆς ἐπιπέδος ὑπερχαρές ὑπεάρχον μετὰ κρότου καὶ κραυγῆς παρεκάλει τοὺς εἰσπλέοντας. Ἀννίβας δὲ παραβόλως καὶ τεθαρρηκότως εἰσδραμῶν καὶ καθορμισθεὶς εἰς τὸν λιμένα μετ' ἀσφαλείας ἀπεβίβασε τοὺς στρατιώτας.

La gent de la ciutat aplegada a les muralles, que temia tot el que era imminent i alhora es trobava plena d'alegria pel fet esperançador sobrevingut, rebia els qui entraven pel canal del port amb aplaudiments i crits. Anníbal, un cop hi va haver entrat de manera temerària i atrevida, va ancorar al port i va desembarcar els seus soldats amb seguretat.

A part dels historiadors, els quals amb els seus escrits preserven la memòria col·lectiva, disposem també de textos de caire més pràctic, com ara els tractats tècnics. A continuació podem llegir una sèrie de passatges com a mostra. El primer correspon al tractat de Procopi sobre els edificis. El segon és un llibre de medicina escrit per Oribasi, en el qual es donen consells sobre aliments per a una dieta sana. Finalment tenim una entrada a la *Suda* que ens aporta una definició del mot ἐπίνειον:

Procopi, *Sobre els edificis*, 1.11.18-20

ἐνταῦθα δὲ καὶ λιμένων σκέπας ἀποστετόρνεται οὐ πρότερον ὄν. ἀκτὴν γὰρ εὐρῶν ἐκατέρωθεν τοῖς τῶν ἀνέμοις καὶ ταραχῇ τοῦ ῥοθίου ἀποκειμένην, σωτήριον εἶναι τοῖς πλεύουσι κατεστήσατο ὤδω. τὰς κιβωτοὺς καλουμένας ἀναρίθμους τε καὶ ἀμμεγέθεις πεπονημένους, ἀμφοτέρωθεν τε αὐτὰς τῆς ἠέρονος ἐπὶ πλεῖστον ἐγκαρσίας ἀπορριψάμενος, αἰετῶν πρὸς τῶν περὶ τῶν ἐτέρων ἐν τάξει ἐπιβολὴν ἐντιθέμενος, τοίχους πλαγίους ἀπ' ἐναντίας ἀλλήλων ἀνέστησε δύο ἐκ τῶν τῆς ἀβύσσου κρηπιδῶν μέχρι ἐς τὸ ὕδωρ, ὧν δὲ αἱ νέες ἕνα περειδόμεναι πλεύουσι. πέτρας τε τὸ λοιπὸν ἀποτόμους ταύτη ἐμβέβληται. ὧν δὲ πρὸς τοῦ ῥοθίου ἀρασσομένων, ἀποκρουομένων τε τὴν τοῦ κλυδωνίου ἐπιθέσιν, καὶ ἀνέμου χειμῶνος ὥρα καταβάντος σκληροῦ, διαμένει τὰ ἐντὸς ἡσυχῇ ἀπαντα τῶν τοίχων, μεταξύ μὲν ἀπολελειμμένης ἐπὶ τὸν λιμένα τοῖς πλοίοις εἰσόδου.

Allà també encertadament va construir uns ports arrecerats, que abans no hi eren. Com que es va trobar un cap exposat per ambdues bandes als vents i a l'impacte de l'onatge, el va arranjar d'aquesta manera perquè fos un refugi per als navegants: quan va haver fabricat una infinitat d'això que s'anomena "cofres", els va llençar a banda i banda d'aquesta costa de manera més aviat obliqua, i a base de posar sempre el següent llançament en coincidència damunt l'anterior, va erigir dos murs pels flancs l'un davant de l'altre des de les profunditats abissals fins a la superfície, allà on les naus navegaven tot flotant. Després, damunt d'això hi va col·locar roques tallades, les quals trenquen les ones i repel·leixen l'envestida dels corrents, i fins i tot si es desencadena una forta tempesta en l'estació de l'hivern, per tot l'interior dels murs hi continua havent calma, i entremig s'ha deixat una sola entrada cap al port per als vaixells.

Oribasi, *Col·leccions mèdiques*, 2.58.128-129

αἱ δὲ γλυκυμαρίδες χαριέστεραι τῶν λειοστράκων κογχῶν, ἥττους δὲ πελωρίδων. διαλλάττουσι δὲ κατὰ τόπους τοῖς εἶδεσιν, ὡς πελωρίδες καὶ χημαί, ποικιλία καὶ σχηματισμῶ. αἱ μὲν γὰρ ἐν τῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λιμένι ἄρισται, αἱ δὲ περὶ τὸν Δίοικον καὶ Φάρον καὶ γέφυραν ἐπιμήκεις καὶ τραχεῖαι. *Les escopinyes més apetitoses són les de les conquilles de closca fina, ho són menys les de les petxines. Es diferencien per l'aspecte a cada lloc, com les petxines i les cloïsses, pels colors i la forma. Les que hi ha al port d'Alexandria són les millors, les que hi ha al Diolcos² i a l'illa de Faros i al pont³ són allargades i aspres.*

Suda, *lèxic*, epsilon 2489

Ἐπινεῖον: παρὰ τὸ ἐν αὐτῷ νήχεσθαι τὰς ὀλκάδας καὶ ὀκέλλειν. ἡ πόλις περαθαλάσσιον, ἔνθα τὰ νεώρια τῶν πόλεων εἰσιν. ὡς περ Πειραιεὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ Νίσαια τῆς Μεγαρίδος. Δύναται δὲ ἐπιπεριαντὸς ἐπιπεριόριος καὶ περαθαλασίου χρήσασθαι τῷ ὀνόματι τούτῳ, ὃ νῦν οἱ πολλοὶ κατάβολον καλοῦσιν.

Epineion: en aquest lloc hi navegaven els vaixells mercants i hi atraquen. O bé un poblet a la costa, allà on hi ha les drassanes de les ciutats. Com el Pireu dels atenesos o Nisea a la regió de Mègara. També es pot fer servir aquesta paraula per a qualsevol mercat (emporion) i indret costaner, el que ara la majoria anomena katabolos.

Naturalment, no tot són tractats tècnics. De manera evident, els textos anteriors estan pensats com a ajuda pràctica per als lectors ("el port es va construir així", "les millors escopinyes són les d'Alexandria", "un epineion es el que avui en diem katabolos"). Tanmateix, quan parlem de literatura, normalment pensem en públic que llegeix o escolta *per plaer*. Aquesta mena de narracions no tenen cap utilitat pràctica immediata, sino que serveixen únicament i exclusivament per al gaudi del lector. Com no podia ser altrament, trobem referències de ports en tots els gèneres de "ficció", comencant pels poemes homèrics, continuant amb el teatre i fins a la novel·la. A continuació, una petita mostra:

Homer, *Odissea*, 1.178-1864

τὸν δ' αὖτε παροσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη·

“τοὶ γὰρ ἐγὼ τοὶ ταῦτα μάλα ἄτρεκέως ἀγορεύσω.

Μέντης Ἀγχιάλιο δαΐφρονος εὐχομαι εἶναι

υἱός, ἅτῃρ Ταφίοισι φιληρέτμοισιν ἀνάσσω.

νῦν δ' ὧδε ξὺν νηὶ κατήλυθον ἠδ' ἑτάροισι,

πέλων ἐπιόϊον παπόντον ἐπιῖλλον ἄλλοθρούους / ἀνθρώπους,

ἔς Τεμέσην μετὰ χαλκόν, ἄγω δ' αἶθωνα σίδηρον.

νηῦς δέ μοι ἦδ' ἔστηκεν ἐπιῖλλον ἀγροῦ νόσφι πύλοιο,

ἐν λιμένι Πείρω, ὑπὸ Νηΐω ὑλήεντι.

I al seu torn li digué la deessa d'ulls clars, Atena:

–Sí, aquestes coses, vull dir-te-les sense fingir-te.
Mentes em vano de ser, un fill d'Anquíal el savi,
i sóc príncep dels tafis, aquella gent tan remera.
I ara he pres terra aquí amb la nau i els companys, que faig/ ruta
per la vinosa mar cap als homes de llengües estranyes,
a Tèmesa, per bronze, i jo duc el ferro que brilla;
tinc fondejada la nau en dret dels camps fora vil·la,
dins el port del Barranc, al peu dels boscos del Nèion.

Aristofanes, *Els cavallers*, 160-172

{Αλ.} τί μ' , ὤγάθ' , οὐ πλύνειν ἔῃς τὰς κοιλίας πωλεῖν τε τοὺς ἀλλᾶντας, ἀλλὰ καταγελᾶς;
{Δη.} ὦ μῶρε, ποίας κοιλίας; δευρὶ βλέπε. τὰς στίχας ὄρᾳς τὰς τῶν δετῶν λαῶν;
{Αλ.} ὄρῳ.

{Δη.} τούτων ἀπάντων αὐτὸς ἀρχέλας ἔσει, καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν λιμένων καὶ τῆς Πυκνός
βουλήν πατήσεις καὶ στρατηγούς κλασάσεις, δῆσεις, φυλάξεις, ἐν πρυτανείῳ λαϊκάσει.

{Αλ.} ἐγῶ;

{Δη.} σὺ μέντοι κούδέπω γε πάνθ' ὄρᾳς. ἀλλ' ἐπανάβηθι κάπῃ τοῦλεδὸν τοδὶ καὶ κάτιδε τὰς νήσους
ἀπάσας ἐν κύκλῳ.

{Αλ.} καθορῶ.

{Δη.} τί δαί; τᾶμπόρια καὶ τὰς ὀλκάδας;

{Αλ.} ἔγωγε.

{Δη.} πῶς οὔν οὐ μεγάλως εὐδαιμονεῖς;

Venedor: *Bon home, per què no em deixes netejar aquestes tripes i vendre els embotits, sinó que et burles de mi?*

Demostenes: *Ai, beneit, quines tripes? Mira cap aquí. Veus aquestes fileres de gent?*

V.: *Sí.*

D.: *Tu mateix seràs el rei de tots aquests, i del mercat i dels ports i de la Pnix. Tindràs l'Assemblea als teus peus, sotmetràs els generals, els lligaràs curt, els tindràs captius, te'ls petaràs al Pritaneu.*

V.: *Qui, jo?*

D.: *Sí, tu! Però és que no i veus gens. Posa't damunt d'aquest cistell d'aquí i mira totes aquestes illes en cercle!*

V.: *Ja miro, ja.*

D.: *I doncs? Veus els mercats i les naus de càrrega?*

V.: *Sí.*

D.: *I no ets molt i molt feliç?*

Longus, *Dafnis i Cloe*, 2.25.1-2

Ὁ στρατηγὸς ὁ τῶν Μηθυμναίων ὅσον δέκα σταδίου ἀπελάσας ἠθέλησε τοὺς στρατιώτας τῆ
καταδρομῆ κεκμηκότας ἀναλαβεῖν. Ἄκρας οὔν ἐπεμβαινούσης τῷ πελάγει λαβόμενος
ἐπεκτεινομένης μηνοειδῶς, ἧς ἐντὸς θάλασσα γαληνότερον τῶν λιμένων ὄρμον εἰργάζετο.

*Quan el general dels metimnis es va haver allunyat uns deu estadis, va voler que els soldats
emprenguessin una ràtzia amb esforç. Així doncs, va escollir un cap que sobresortia al mar, un que
s'estenia en forma de mitja lluna, i dins seu el mar formava una badia en calma amb ports.*

A mes dels textos de caire, diguem-ne, estetic, podem distingir un segon bloc de "ficció": la filosofia. Sovint, els filòsofs se serveixen de metàfores o textos amb un rerefons irreal per educar els seus deixebles. El grau d'irrealitat varia segons cada text, des d'una situació altament versemblant fins a un context completament imaginari. No obstant això, no podem perdre de vista que, en tant que filòsofs, els autors pretenen inculcar unes idees determinades i, en conseqüència, el port només serà una excusa per introduir un cert tema i un determinat corrent de pensament. A tall d'exemple, llegim a continuació unes traduccions de Plató i de Llúcia de Samosata⁵. El primer, bo i debatent

sobre la legislació de l'Estat, ens esmenta algunes practiques economicques que es duen a terme en l'espai de l'agora i del port. L'altre text es un assaig sobre la mentida que es preten fer passar per veritat en forma de narracio fabulosa:

Plato, *República*, 425 c-d

–Així doncs, jo no posaria fil a l'agulla per legislar sobre aquesta mena d'afers per aquestes raons – vaig dir.

–Correcte –va dir.

–Però, pels déus –vaig dir–, i què passa amb el mercadeig, els tractes que es fan els uns amb els altres a l'agora? Fins i tot, si vols, els contractes dels artesans, i els processos per calúmnies i insults, el cessament dels judicis i la retirada dels jutges, i l'exacció d'algunes practiques o disposicions que són necessàries ja sigui a les àgores, ja sigui als ports, i en general tot el que és pertinent a l'agora, a la guàrdia, al port o a la resta de coses per l'estil, gosarem legislar això d'alguna manera?

–Que no és digne –va dir– imposar deures als homes bons i honestos?

Llucia de Samosata, *Relats verídics*, 1.3-4 i 2.32-33

Ctèsies, el fill de Ctesíac de Cnidos, va escriure moltes coses sobre el territori de l'Indus i la seva gent que ni havia vist ni havia sentit d'algú de fiar. I també làmbul va escriure moltes coses estrambòtiques sobre el Gran Mar: tothom sap que plasmava mentides [...]. A tots aquests no els vaig trobar cap culpa perquè mentessin, perquè ja vaig veure que això era costum fins i tot entre els homes que es dediquen a la filosofia.⁶ El que sí que em va sorprendre és que es pensessin que ningú s'adonaria que no escrivien fets verídics. Per tant, com que jo mateix, per vanitat, també tenia ganes de deixar alguna cosa dels nostres temps, de manera que no fos l'únic que no prengués part en la llibertat d'expressió, i com que no tenia res d'autèntic per explicar (ja que no he viscut res digne d'esment), em vaig decidir per la mentida. Però jo seré molt més honest que els altres, i és que només diré la veritat en una sola cosa: que menteixo.

[...]

Al cap d'una estona se'ns va aparèixer més a prop l'illa dels somnis, borrosa i no gens clara de veure.

[...] *Un cop hi vam arribar i vam entrar al port de la Son, vam procedir cap a les portes d'ivori, allà on hi ha el santuari del Gall, vam desembarcar al capvespre. Avançant cap a la ciutat, vam veure molts somnis de tota mena. Però primer vull parlar de la ciutat, perquè ningú no n'ha parlat abans, i l'únic que en fa esment, Homer, no va escriure de manera gens precisa. [...] La muralla de la ciutat és alta i de molts colors, igual que la pàtina d'un arc de sant Martí. Per cert, no hi ha dues portes, com va dir Homer, sinó quatre. Dues miren cap a la plana de la Mandra, l'una està feta de ferro i l'altra, de ceràmica, i diuen que hi passen els malsons que fan por, sanguinolents i bruscos. Les altres dues estan de cara al port i el mar, l'una és de banya i l'altra, per on vam entrar, d'ivori. Entrant cap a la ciutat, a la dreta hi ha el temple de la Nit, ja que els déus que veneren més son la Nit i el Gall, el santuari del qual es trova a prop del port.*

En resum, hem constatat en aquest article la gran varietat de fonts textuals gregues que ens ofereixen dades sobre ports, malgrat que totes tenen intencions diferents. Des dels mes neutres, els geografs i els historiadors, que pretenen unicament deixar constancia de les caracteristiques dels llocs i els fets rellevants que hi han tingut lloc, fins a la ficcio educativa dels filosofos, els textos amb la ideologia mes marcada. Convindria afegir al volum de les fonts escrites no nomes els llibres, sino tambe un ampli nombre de papirs i inscripcions, tot i que això ja seria materia per a un altre article. Quedemnos, doncs, amb la idea que la cultura maritima dels grecs esta reflectida des de tots els punts de vista en tots els seus escrits.

NOTA BIBLIOGRÀFICA:

Tots els textos grecs corresponen a les edicions standard escollides pel *Thesaurus Linguae Graecae*. Les traduccions son de l'autora de l'article, llevat del passatge homeric.

Mapa Zarax: The Pelagios Project
<http://pelagios.github.io/pelagios-heatmap/>

NOTES

1. Per a més informació, podeu consultar el web del projecte: <http://portuslimen.eu/>.
2. Diolcos es el nom d'una infraestructura que ajuntava els ports de l'oest i de l'est d'Alexandria, i possiblement també l'Heptastadion. Servia per arrossegar els vaixells o les mercaderies de l'un a l'altre, i així fer-les transitar evitant la navegació per zones perilloses.
3. L'illa de Faros estava unida a la ciutat d'Alexandria mitjançant un pont.
4. Traducció de Carles Riba.
5. A causa de l'extensió dels fragments he optat per no reproduir els textos en grec.
6. Es burla, precisament, de Plató i la seva *República*.

Núria Garcia i Casacuberta PhD student, becaria ERC al *Portus Limen Project*
University of Southampton
ngc1g14@soton.ac.uk